

**«At faa Pigerne til at udsætte Børnene og Selv tage
Tjeneste»¹**

**Om kvinnene og barna på Fødselsstiftelsen i Christiania
på slutten av 1800-tallet**

Fordypningsoppgave i HIS3090

Av: Line Lindberg Sørjoten

Våren 2016

Hvem var kvinnene som fødte på Rikshospitalets fødselsstiftelse på Fattigvesenets
bekostning, og hvilke utfordringer gikk de i møte i en tid og i et samfunn som
fordømte uektefødte barn og ugifte mødre?

Antall tegn: 22570

Innleveringsdato: 20.05.2016

Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

¹ Kommunale Aktstykker 1874. Sag No. 3 (1873) Chra. 1874. I Torstensen, Heidi *Ugifte mødre og barnefedre i Kristiania på 1800-tallet. Forskninger i forbindelse med fødsel, forpleining og forsørgelse av barn født på Fødselsstiftelsen*. Universitetet i Oslo 1985 s.121

I en tid hvor prevensjon var nærmest ikke-eksisterende, nådde i 1870-årene tallet for barn født utenfor ekteskap, såkalt ”uekte barn”, en ny rekordhøyde. I perioden 1876-1885 var 14,3 prosent av alle barnefødsler i Christiania uekte, og 8,26 prosent av fødslene på landsbasis var uekte.² På samme tid var dødeligheten for uektefødte betraktelig høyere enn ektefødte. Spedbarnsdødeligheten var for eksempel dobbelt så høy blant de uektefødte barna, og da spesielt i de mest fattige arbeiderstrøkene i Christiania.³ Bot og straff for å få barn utenfor ekteskap ble opphevet i 1812⁴, likevel ble ugifte mødre med uektefødte barn stigmatisert i samfunnet og veldig mange av dem gikk en hard skjebne i møte. Denne oppgaven søker å belyse kvinnenes møte med Fødselsstiftelsen og mor og barns situasjon i tiden etter fødsel. Hvem var disse kvinnene som bar frem og fødte uekte barn på Fødselsstiftelsen i Christiania på slutten av 1800-tallet og hvor kom de fra? Hvilken skjebne ventet for kvinnene og barna etter å ha blitt skrevet ut av Stiftelsen? Helt konkret søker oppgaven å svare på følgende: *Hvem var kvinnene som fødte på Rikshospitalets fødselsstiftelse på Fattigvesenets bekostning, og hvilke utfordringer gikk de i møte i en tid og i et samfunn som fordømte uektefødte barn og ugifte mødre?* Jeg skal belyse disse spørsmålene ved å legge frem statistikk som kartlegger kvinnenes situasjon og vise til flere utfall for disse kvinnene i møte med samtiden etter barnefødsel. Oppgavens første del søker å redegjøre for situasjonen i Christiania i tidsperioden, og hensikten til og omfanget av Fødselsstiftelsen. Den andre delen inneholder statistikk over de fødende kvinnene og redegjørelser over deres fremtid etter fødsel. Til sist gjør jeg et siste forsøk på å oppspore noen av barna født på Stiftelsen i folketellingen fra 1875.

1.0 Metode

Denne studien er en analyse av innsamlet data med metodisk hovedvekt på funn gjort i Fattigvesenets hjemstavnforhør. Disse funnene ligger presentert i oppgaven i form av grafer som viser de fødendes alder, opprinnelige hjemsted og yrker, basert på en kvantitativ undersøkelse av Fattigvesenets hjemstavnforhør fra 1892. Disse grafene

² Torstensen, Heidi *Ugifte mødre og barnefedre i Kristiania på 1800-tallet. Forskninger i forbindelse med fødsel, forpleining og forsørgelse av barn født på Fødselsstiftelsen*. Universitetet i Oslo 1985 s. 1

³ Seip, Anne Lise *Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Gyldendal Norsk Forlag Oslo/Gjøvik 1984 s. 192-193

⁴ Sandvik, Hilde «Mor, far og alle barna» *Norgeshistorie.no* 2015

blir brukt til å kartlegge pasientene av Fødselsstiftelsen og deres bakgrunn. Å finne igjen barna født på Stiftelsen er en krevende oppgave, derfor har jeg i tillegg benyttet meg av en tabell fra Heidi Torstensens hovedoppgave fra 1985. Denne tabellen ligger vedlagt, og er en oversikt hvor hun søker å spore opp 130 kvinner som fødte på Stiftelsen og deres barn etter en periode på 7-19 måneder etter fødsel. Helt til slutt har jeg gjort et siste forsøk på å finne barna som ikke ble funnet i Torstensens oppgave, ved å ta i bruk de søkbare folketellingene for Akershus på Digitalarkivet.

2.0 Tidligere forskning

Fødselsstiftelsen i Christiania har vært tema blant annet i Heidi Torstensens masteroppgave *Ugifte mødre og barnefedre i Kristiania på 1800-tallet. Forskninger i forbindelse med fødsel, forpleining og forsørgelse av barn født på Fødselsstiftelsen* fra 1985. I tillegg har blant annet Leif Thingsrud skrevet en artikkel om hvem disse kvinnene var, deres alder og hjemsted. Pleiebarnas historie har kanskje i større grad blitt belyst, blant annet i artikler som *Kontoret for utsatte* av Nora Rodin og «*Daarlige hjem*» og *familier i oppløsning – søsken utsatt gjennom Fattigvesnet 1896 – 1910* av Silje Drevland, skjønt disse oppgavene belyser pleiebarnas situasjon i større grad enn uektefødte barn og deres mødre.

3.0 Levekårene i Christiania

Etter unionsoppløsningen med Danmark i 1814 skildrer Jan Eivind Myhre et Christiania med vanskelige levekår:

«Forverringen av boligforholdene er noe av det mest slående ved Christiania i tiårene etter 1814 (...). Byggingen holdt ikke unna for innflyttingen. Befolkningen ble presset sammen. I den grad de hygieniske forholdene var knyttet til boligforholdene, ble de snarere verre enn bedre i tiårene etter 1814.»⁵

Til tross for dette, minket dødeligheten og folketallet vokste i byen. Mye skyldtes et bedre helsevesen med blant annet flere jordmødre, bedre sykepleie av fattige, koppervaksinering og ikke minst opprettelsen av Fødselsstiftelsen.⁶ Samtidig økte tilflyttingen til hovedstaden i form av arbeidere på jakt etter jobb.⁷ Det var ikke nok

⁵ Myhre, Jan Eivind: *Oslo bys historie B. 3* Cappelen Oslo 1990 s. 53

⁶ Myhre 1990 s.53-54

⁷ Myhre 1990 s. 34

boliger til å ta for seg folkeveksten og tilflyttingen, noe som førte til bolignød.

Resultatet ble at folk bodde skittent, trangt og var fattige.⁸

I 1868 kartla Eilert Sundt at av de litt over 62 000 innbyggerne i Christiania, var nesten 15 prosent av byens befolkning fattige og fikk støtte av Fattigvesenet, enten direkte eller indirekte.⁹ På samme tid hadde Norge et betydelig antall fødsler av uekte barn. I perioden 1866-1885 utgjorde det 99787 levende- og dødfødte.¹⁰ I Christiania var dødeligheten for uektefødte barn skyhøy til sammenligning med ektefødte. Av 100 levendefødte, uekte barn født i Christiania, døde 8,8 i løpet av første levemåned og 28,7 i løpet av første leveår. Til sammenligning døde 3,8 av de ektefødte barna i løpet av første levemåned, og 12,9 i løpet av første leveår.¹¹ Den høye spedbarnsdødeligheten skyltes som oftest vanskjøtsel i form av feilernæring og dårlig hygiene.¹² I disse fattige arbeiderklassestrøkene var mange av de fødende kvinnene på Stiftelsen registrert, og deres yrker plasserer dem i en lav sosial klasse. Med disse forutsetningene er det ikke vanskelig å se for seg utfordringene disse ugifte mødrene gikk i møte.

4.0 Fødselsstiftelsens historie

Omtrent en tredjedel av alle uektefødte barn i Christiania var født ved Fødselsstiftelsen underlagt Rikshospitalet¹³, og mellom 70-80 prosent av kvinnene som fødte der, fødte utenfor ekteskap¹⁴. Arkivet etter Fødselsstiftelsen er derfor velegnet for denne oppgaven. Da Fødselsstiftelsen ble opprettet, var målet at den skulle tjene flere ulike hensikter. Den ene var et økende behov for å utdanne jordmødre i Norge. Tidligere var alle jordmødre utdannet i København, men med en økende etterspørsel etter jordmødre ville det bli en dyr affære.¹⁵ Dermed kunne Fødselsstiftelsen for uten å være et sted for *at skaffe Frugtsommelige, navnlig Ugifte*

⁸ Abrahamsen, Jørgen *En undersøkelse av arbeidernes boliger på Sagene i første halvdel av 1890-årene* 2014 s. 5

⁹ Roll-Hansen, Hege *Verdige og uverdige. Fattigstatistikk mellom økonomi og moral* 2002

¹⁰ Det Statistiske Centralbureau 1889 «Om uægte fødte børn» s. 197

¹¹ Det Statistiske Centralbureau 1907 *Socialstatistik V, om Børn fødte udenfor Ægteskab* s. 33

¹² Det statistiske Centralbureau 1907 s. 34-35

¹³ Torstensen 1985 s. 1

¹⁴ Torstensen 1985 s. 4

¹⁵ Torstensen 1985 s. 8

og *Fattige Fødselshjelp, Pleie og tilsyn*, og også være et sted som kunne gi både jordmor- og medisinstudenter praktisk undervisning og veiledning.¹⁶ På mange måter kan man også kalle opprettelsen av Fødselsstiftelsen for et sosialpolitisk tiltak for å beskytte barnets liv. Barnet var å regne for en *samfunnsgode*¹⁷, og fordi barnet skulle beskyttes fra fødsel av skulle alle barnefødsler (og også dødfødsler) registreres.¹⁸ Samtidig må man ta i betraktning at den mest vanlige formen for fødsler på 1800-tallet var hjemmefødsler.¹⁹ Likevel kan en tenke at det var et større behov for hjelp hos de mest vanskeligstilte kvinnene, slik som de ugifte som ikke nødvendigvis hadde et hjem å føde i. I *Historisk beretning om Rigshospitalets og Fødselsstiftelsen i Christiania* fra 1865 skildres Stiftelsens tilbud til de fattige, ugifte kvinnene slik: *Fattige, for hvilke vedkommende Fattigcommisioner betale, have Avgang til Stiftelsen fremfor Betalende og Ugifte for Gifte.*²⁰

Kvinnene som ble innlagt på Stiftelsen for å føde på Fattigvesenets bekostning måtte i avhør for å redegjøre for seg selv, sitt arbeid, sin familie, bopel og ikke minst barnefars navn, for fremtidig pengeinnkreving. Denne protokollen danner grunnlaget for min forskning på kvinnenens alder, yrkestilhørighet og opprinnelig hjemsted.

5.0 Hvem var de?

Basert på Fattigvesenets forhørsprotokoll fra hjemstavnsundersøkelser fra 26/11 1889 til 30/6 1892²¹ har jeg laget tabeller som kartlegger de fødende kvinnene som var lagt inn på Stiftelsen *Uden penge*, altså på Fattigvesenets bekostning. Utvalget jeg har brukt er 100 tilfeldig valgte kvinner fra listen over totalt 171 fødende fra januar 1892 til 30. Juni 1892, og resultatet er å finne i graf 1: *Opprinnelig hjemsted for de fødende ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892*, graf 2: *Aldersfordeling over de fødende ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892* og graf 3: *De ulike yrkesgruppene de fødende*

¹⁶ Johansen, J.N.M *Historisk beretning om Rigshospitalet og Fødselsstiftelsen i Christiania* Fabritius Christiania 1865 s. 35

¹⁷ Seip, Anne Lise *Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920* 1984 s. 186

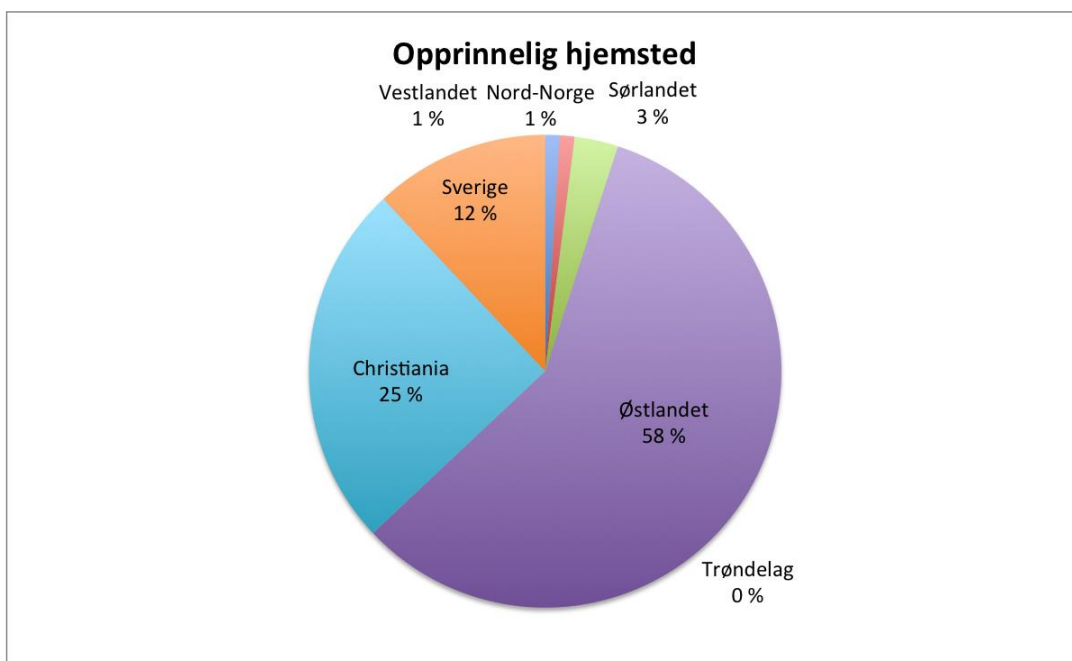
¹⁸ Seip 1984 s. 186-187

¹⁹ Torstensen 1985 s. 9

²⁰ Johansen 1865 s. 34-35

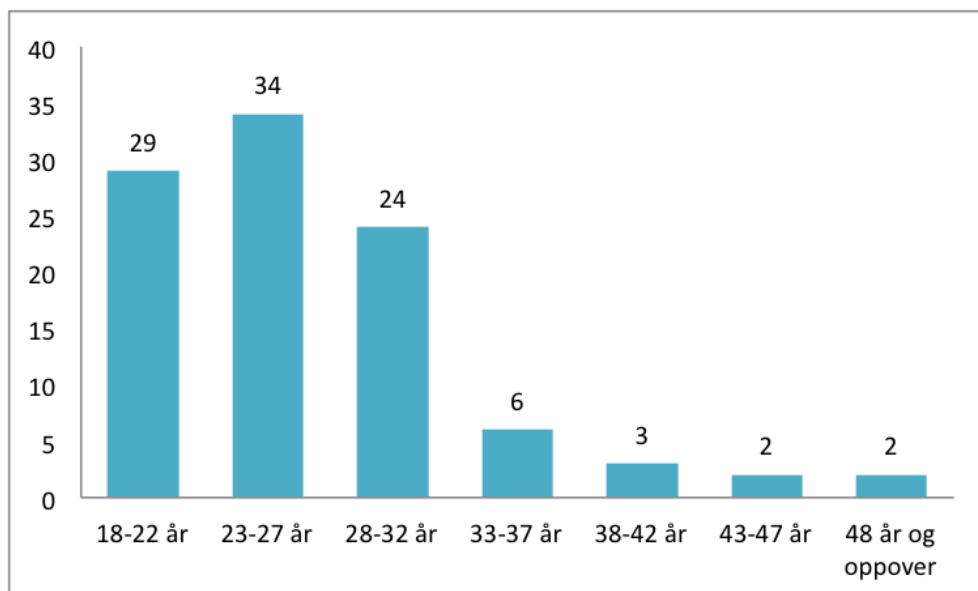
²¹ Oslo Kommunearkiv, Fattigvesenets forhørsprotokoll no. 31, (hjemstavnsundersøkelser) 26/11 1889 – 30/6 1892 Barselbok

tilhørte ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892. Dette utvalget har til hensikt å kartlegge og forklare Fødselsstiftelsens målgruppe, og også å sammenligne utviklingen av brukerne fra 1874/1875 og frem til 1892. Utvalget fra 1892 viser tydelig at kvinnene som fødte på Stiftelsen ikke opprinnelig var Christianiaborgere, men hadde av ulike årsaker flyttet til byen ved et senere tidspunkt. Det mest utbredte distriktet var Østlandet (Christiania faller utenfor betegnelsen «Østlandet» i dette tilfellet), hvor hele 58% av kvinnene kom fra, deretter var den mest utbredte kategorien kvinner fra Christiania, etterfulgt av svenske innvandrere.

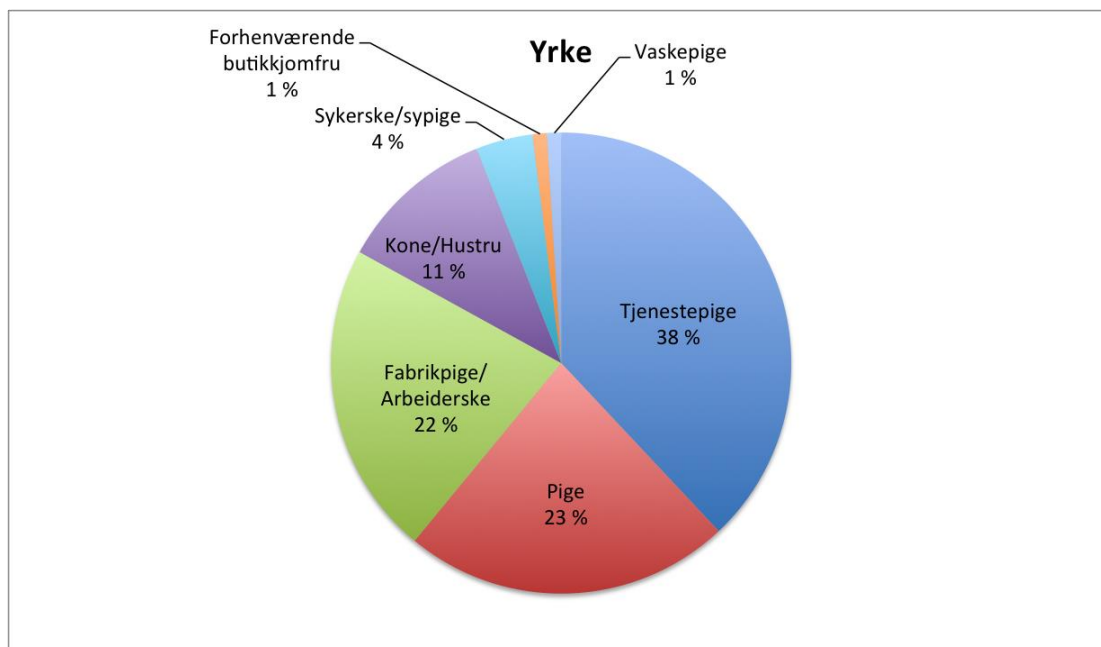
Graf 1: Opprinnelig hjemsted for de fødende ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892

Graf 2 viser også at de fødende først og fremst var unge kvinner i begynnelsen av, eller midten av 20-årene. Samtidig var det to registrerte kvinner i alderen 52-53 år. Dette viser at Fødselsstiftelsen hadde en bred aldersmessig målgruppe.

Graf 2: Aldersfordeling over de fødende ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892

Den siste grafen viser en oversikt over de utvalgte kvinnenes yrker. Som det går fem av grafen var det stort sett tjenestepiker eller fabrikkarbeidere, for eksempel på fyrstikkfabrikk eller på Seilduksfabrikken. Dette viser at unge jenter som hadde disse yrkene eller andre lavtlønnede og typiske arbeiderklasseyrker var de mest frekvente brukerne av Fødselsstiftelsen. Kun et fåtall av kvinnene var oppgitt som kone eller hustru. Mange av jentene i protokollen var oppført som ”pige”. Det er usikkert om det menes ”ugift” eller ”tjenestejente”, derfor har jeg valgt å beholde kildens oppføring.

Graf 3: De ulike yrkesgruppene de fødende tilhørte ved Fødselsstiftelsen i Christiania 1892

Ved å sammenligne tabellen fra vedlegget med disse grafene og tabellene, er det tydelig at Stiftelsen har fortsatt sin hensikt med å hovedsakelig tilby fattige og også ofte unge, ugifte kvinner et sted å føde trygt i perioden mellom 1874-1875 og 1892.

5.1 Hva skjedde med kvinnene og barna etter fødselen?

En ugift mor var også for alltid stemplet. – Barnet var jo det talende bevis for hennes synd. Hvordan skulle hun klare seg økonomisk, sosialt og psykisk? I den første tiden etter barnets fødsel kunne hun kanskje få arbeid som amme, i beste fall kunne hun gifte seg, skjønt sjansene på ekteskapsmarkedet var sannsynligvis betraktelig redusert.²²

De offentlige etatene i Christiania anmodet sterkt om at de ugifte mødrene skulle sette bort barna de hadde fått. Dette tjente hovedsakelig to hensikter: ved å sette bort barna etter fødsel skulle det hindre kvinnene i å gjenta udåden, i tillegg hadde det en oppdragende hensikt, for å «straffe» kvinnene slik at de ikke skulle få enda et barn utenfor ekteskap. Samtidig fjernet kvinnen «det talende bevis for sin synd» ved å sette bort barnet.²³ Det fantes derfor få eller ingen tiltak fra myndighetenes side for å hjelpe de ugifte mødrene.

Som ugift mor hadde ingen av disse kvinnene rett til økonomisk bistand til seg selv fra verken barnefar eller det offentlige. Hun var dessuten forpliktet til å gjøre alt hun kunne for å forsørge barnet rett etter fødsel, så lenge hun var arbeidsfør. Hvis det skulle oppstå en situasjon hvor mor ikke kunne betale for forpleining av det utsatte barnet, ble det gitt et økonomisk tilskudd fra Fattigvesenet, men tilskuddet skulle på ingen måte gjøre kvinnen i stand til å kunne beholde barnet hos seg selv.

Det ser ut til at myndighetene forsøkte å sikre seg mot at de ugifte mødrene og barna deres ble en økonomisk belastning for samfunnet. Ved å skille mor og barn, ble de ugifte mødrene frigjort til yrkesaktivt arbeide. De kunne forsørge seg selv og også bidra til barnets underhold.²⁴

Samtidig var barnefar forpliktet til å bistå med bidrag til barnet, «i Almndelighet» halvparten av underholdet. Dette kunne i visse tilfeller være vanskelig å gjennomføre. *Å forutsette at far til uekte barn oppfylte sin del av foreldreplikten, viste seg illusorisk.*²⁵ For å forsøke å unngå dette ble det lansert flere lover som blant annet ga Fattigvesenet rett til inngripen hvis far, uten å reise bort, unnlot å forsørge familien

²² Aina Schøitz 1977 i Torstensen 1985 s. 3

²³ Torstensen 1985 s. 132

²⁴ Torstensen 1985 s. 123

²⁵ Seip 1984 s. 188

slik at de ble en økonomisk byrde for Fattigvesenet. Denne ble innført i 1863, og i 1892 ble det innført en ny bestemmelse som sørget for at Fattigvesenet kunne gripe inn og sørge for at barnefar ikke rømte fra forsørgerforpliktelsen sin.²⁶ Den økonomiske situasjonen for de ugifte mødrene var i det hele tatt veldig fortvilet, for selv om de hadde lovene på sin side var det vanskelig å kunne bevise farskapet og dermed ikke ha krav på støtte fra barnefaren.²⁷

I denne delen av oppgaven skal jeg se på den vedlagte tabellen, Heidi Torstensens innsamlede data av 130 kvinner som fødte på Fødselsstiftelsen i tidsrommet 1874-1875, hvor hun gjorde et forsøk på å spore opp kvinnene for å kartlegge deres livssituasjon etter fødsel.

Kun 67 av de 130 kvinnene ble funnet igjen i folketellingen i 1875 for Christiania. Årsakene til det er mange, men det er naturlig å tenke at de flyttet tilbake til familien utenfor byen i og med at cirka 80 prosent av kvinnene var født utenfor Christiania. I tillegg kunne det være ønskelig å skifte navn for å kvitte seg med stigmaet av å ha født utenfor ekteskap.²⁸ Av de 67 kvinnene som ble oppsporet av Torstensen (51,54 prosent), var det kun 12 av mødrene (17,91 prosent) som beholdt barnet sammen med seg selv. Fem av disse kvinnene (7,46 prosent), hadde i perioden mellom fødsel og folketelling inngått ekteskap med barnets far. Bare en av de syv aleneforsørgende kvinnene klarte å beholde jobben, bare tre av syv var i arbeide, de resterende tre var avhengige av enten prostitusjon eller av familien for å kunne forsørge seg og barnet.²⁹ Bare to fabrikkarbeiderskere og en prostituert bodde alene med barnet sitt uten noen andre opplysninger om tilleggsforsørgelse.³⁰

Fem av mødrene og fire av barna ble derimot funnet i folketellingen for Aker fra 1875. To av mødrene hadde giftet seg med barnefar etter fødsel. Av de fem kvinnene hadde to barnet hos deg, den ene var gift med barnefaren, den andre var ugift og

²⁶ Seip 1984 s. 188-189

²⁷ Alfsen, Cecilie & G. Hernæs, Lotte *Døde spedbarn og ugifte kvinner – fra rettsmedisinske erklæringer 1910-12*, Tidsskrift for den norske legeförening nr. 23-24, 2013; 133:2493-7

²⁸ Torstensen 1985 s. 111

²⁹ Torstensen 1985 s. 129

³⁰ Torstensen 1985 s.121

førsørget seg og barnet ved å selge sukkertøy. Et annet barn ble funnet i et pleiehjem i Aker og det siste gjenfundne barnet i Aker bodde hos sin far. Det andre gifte paret var ikke registrert med barnet sitt hos seg. At så få mødre og barn ble sporet til Aker viser at å enten flytte eller å sende barna til forstedene ikke var så utbredt.³¹

5.2 Ekteskap

I Torstensens tabeller ser vi at kun sju av de totalt 72 gjenfunnene kvinnene giftet seg med barnefaren, resten av kvinnene oppgis å være ugifte ifølge informasjonen i tabellen. Dette utelukker likevel ikke sjansen for at kvinnene inngår ekteskap i ettertid av folketellingen i 1875, enten med barnets far eller andre. En av årsakene til at det er så få av kvinnene som har inngått ekteskap mellom barnefødsel og folketellingen kan være den korte tiden mellom fødsel og folketelling. Det er derfor vanskelig å si noe om kvinnene i tiden etterpå ut fra gjenfinning i folketellingen.

5.3 Pleiebarn

Som følge av den statlige interessen i barna, ble institusjoner bygget opp rundt dem for å unngå at de også skulle bli fattige. Gjennom loven ble de garantert både skolegang og yrkesopplæring for å sørge for at de ikke skulle bli avhengig av støtte fra Fattigkassen senere.³² Barn som ikke kunne forsørges av foreldrene eller var foreldreløse kunne bli satt bort til fostring i frivillige fosterhjem. Barna utsatt fra Fattigvesenet var i alderen 0-15 år³³ I 1890 var 1096 barn bortsatt fra Fattigvesenet i Christiania. De fleste av barna ble sendt bort til nærliggende, gjerne landlige kommuner hvor barna kunne arbeide for seg og på samme tid lære seg et arbeide.³⁴

En del av barna født på Stiftelsen ble satt bort. Fattige, ugifte mødre uten muligheter til å forsørge seg selv og barnet, satte ofte bort barnet for lavest mulig pris. Mange av mødrene ønsket ikke å sette bort barnet via Fattigvesenet av frykt for sladder og av risiko for å få refusjonskrav av fattigvesenet, og satte bort barna privat, uten noen

³¹ Torstensen 1985 s. 125-126

³² Seip 1984 s. 46

³³ Rodin, Nora *Kontoret for utsatte* 2014 s.5

³⁴ Rodin 2014 s. 5

form for tilsyn.³⁵ For mange pleieforeldre var det å ta til seg pleiebarn en kilde til inntekt og for mange av disse barna var oppveksten i slike hjem sjeldent preget av kjærlighet.³⁶ Ved å kutte ut utgiftene ved forpleining ville fosterforeldrene få mer penger til å bruke på seg og sine. Ikke før mot slutten av 1800-tallet opprettet Sunnhetskommisjonen en avdeling med ansvar for tilsyn av disse pleiehjemmene. Men mangelen på pleiehjem var stor, og det ble derfor bortprioritert og fokuset lagt til å finne pleiehjem for barna og ofte var det ikke strenge krav for å kunne stille som pleiehjem. Noen av dem ble blant annet skildret slik: «*dårlige, utden at vanskjøtsel kan paavises*»³⁷ I 1890 ble seks pleiemødre, ofte kalt «Englemakerskere» anmeldt for vanskjøtsel hvor de fleste av barna fikk døden som følge av vanstell.³⁸

Basert på hva denne statistikken viser, måtte det være en enorm utfordring å være en ugift mor og aleneforsørger på slutten av 1800-tallet. Kun åtte av de ugifte mødrene så på det som en potensiell løsning, og noen av dem har igjen vært avhengig av støtte fra familie eller andre.

Ved å kikke i dokumenter fra samtiden, ser man et tydelig press fra samfunnet om at barna skulle bort fra mor, slik at hun kunne begynne å arbeide igjen. Ved å ta en titt på datidens lønn i det mest frekventerte yrket, tjenestepike, og videre regne utgifter i samme tidsperiode, er det lett å se at det nærmest var umulig å kunne forsørge seg selv og barnet. I tabellen i vedlegget er det tydelig at ingen av de oppsporede kvinnene som jobbet som tjenestepike under folketellingen i 1875, hadde beholdt barnet, hvis man ikke regner med kvinnen som jobbet som «Maanedspige» (kortvarig og midlertidig engasjement som tjenestepike). Med en årslønn på omtrent 80 kroner, tilsvarende 22 øre pr dag, er det ikke mye penger til å forsørge et lite barn.³⁹ Til sammenlikning tjente en tjenestepike 27-33 øre dagen i 1890-årene, omtrent like mye som en kilo hvetemel eller fem egg kostet på samme tid i følge Helga Helgesens kokebok fra 1894.⁴⁰ Grunnen til den lave lønnen tjenestepikene hadde, var at omtrent

³⁵ Seip 1984 s. 192

³⁶ Thingsrud u.å.

³⁷ Thingsrud u.å.

³⁸ Thingsrud u.å.

³⁹ Melvold, Erik Oluf *Tjenestepike* Prosjekt Oslo-Patriot 2002

⁴⁰ Melvold *Tjenestepike* 2002

50 prosent ble trukket for å dekke kost og losji, selv om det stort sett var svært kummerlige forhold tjenestepikene bodde under.⁴¹

5.4 Aleneforsørgere

Et par av kvinnene derimot, klarte å forsørge barnet ved å jobbe. En fyrstikkarbeiderske tjente i snitt kr 5 – 6.50 i uken, tilsvarende 83øre – 1.08 kr⁴² per dag, som skulle dekke husleie, kost, klær og brensel for seg selv og barnet. Lønnen var ikke mye å skryte av, og to av de gjenfunnene kvinnene med barn var avhengige av familien for å kunne forsørge seg selv, den ene uten jobb, den andre i tillegg til arbeid som vaskepике. Bare fem av de ugifte kvinnene som beholdt barnet var fremdeles i arbeid for å forsørge seg og barnet. To som fabrikkarbeidersker, en solgte sukkertøy, en arbeidet som «maanedspige» og en «pige».

5.5 «I tjeneste med barn født 1875»

I Torstensens tabell ser vi at noen av kvinnene er oppført som *Tjenestepike i fam. m/ barn f. 1874* eller *Tjenestepige i hus med barn f 1875* og liknende, totalt ni kvinner. Felles for alle er at de er oppført i registrert uten sitt barn hos seg. To av disse kvinnene er igjen oppført med adresse i folketellingen, og begge har skiftet adresse mellom fødsel og folketelling. Så lenge kvinnene var ansatt som hushjelper hadde de ikke anledning til å ha barnet hos seg.⁴³ En mulig forklaring på hvorfor disse kvinnene var i tjeneste på et nytt sted med et jevngammelt barn, var at de kunne arbeide som ammer. Det er dessuten ingenting i veien for at piker oppført som «tjenestepiger» i folketellingen fungerte som amme i hjemmet hun var oppført i.⁴⁴

5.6 Barnedrap

Selv om Torstensens tabell eller min studie ikke på noen måte indikerer at noen av disse kvinnene tok livet av barna sine, er det likevel et tema jeg ønsker å belyse i denne oppgaven. Som vi har sett tidligere i oppgaven var det en enorm utfordring og påkjenning for disse kvinnene å skulle forsørge barna. I noen tilfeller gikk det galt og

⁴¹ Melvold *Tjenestepike* 2002

⁴² Melvold, Erik Oluf *Vi streiker, jenter!* Prosjekt Oslo-Patriot 2002

⁴³ Thingsrud u.å.

⁴⁴ Torstensen 1985 s. 117-118

barna ble tatt av dage av enten mor eller barnefar. I *Den rettsmedisinske kommisjon sak 324/1911* kan vi lese om en tjenestepike som var forelsket i enkemannen hun tjente hos, og fødte etter hvert tre av hans barn på Fødselsstiftelsen. For å ikke bli oppdaget, endret hun barnefars navn i dokumentene på Stiftelsen. For å holde forholdet ved like, tok hun livet av barna kort tid etter fødselen, for så å vende tilbake til tjeneste hos enkemannen. Under det fjerde svangerskapet mistet hun jobben hos enkemannen, av frykt for at det skulle gå rykter om at enkemannen var barnefaren. Det siste barnet tok hun livet av samme kveld som hun var skrevet ut fra Fødselsstiftelsen, vandrende gatelangs i regnet, uten noen bopel.⁴⁵ Denne kvinnen illustrerer selve håpløsheten kvinner møtte som ugifte og alenemødre. Et arbeidsmarked som diskriminerte mødre og et hardt samfunn som ikke bidro med støtte til de som hadde havnet i «uløkkka» og samtidig satte krav for barnets nødvendige behov gjorde det nærmest umulig å skulle overleve alene med et spedbarn.

6.0 Pleiebarn i Digitalarkivet

På grunn av begrensningene i oppgavestørrelse og tid har jeg ikke hatt anledning til å spore opp alle mødre og barna i tabellvedlegget, men som følge av det store presset fra samfunnet om å sette bort barna, bestemte jeg meg for å forsøke om jeg kunne finne igjen noen av de som manglet. Da Heidi Torstensen skrev sin hovedoppgave i 1985, fantes det ikke digitaliserte kilder for oppsporing av de «savnede» pleiebarna. Jeg bestemte meg derfor for å gjøre noen søk i det gamle Digitalarkivet i andre nærliggende kommuner som kunne være relevante for barn født på Stiftelsen, blant annet fordi bortsetting utenfor byen var billigere. Jeg tok utgangspunkt i Akershus fylke i folketellingene fra 1875, Jeg gikk gjennom folketellingene fra Asker, Hvidsten, Drøbak, Hølen, Frogn, Nesodden, Høland, Sørumsund, Enebakk, Skedsmo, Gjerdrum, Ullensaker og Eidsvoll. Her søkte jeg etter «pleiebarn», «pleiesønn», «pleiedatter», «fosterbarn», «fostersønn», «fosterdatter» født 1874 eller 1875, først og fremst i Christiania, og sammenlignet funnene med Torstensens oversikt over barnas fødenavn fra Fødselsstiftelsen, men satt igjen med følgende, magre funn: I folketellingen fra Eidsvoll fant jeg en fosterdatter ved navn Emilie Edwardsdatter, født 1875 i Christiania som virker sannsynlig å være Emilie Alvilde, født i 1875 på

⁴⁵ Alfsen & Hernæs 2013

Fødselsstiftelsen av foreldre Helene Andersen og Edvard Eliassen. I folketellingen fra Eidsvoll fant jeg også pleiebarnet Alma Marie Kristiansdatter, født i 1875 i Christiania. Dette er sannsynligvis Alma Marie, født på Fødselsstiftelsen i 1875 av foreldre Kristine Danielsen og Christian Pedersen. I tillegg fant jeg trolig Aksel, født av Ida Anette Kristoffersen og Olaus Olsen på Stiftelsen i 1874 i folketellingen for Asker, registrert som pleiebarn Axel Olsen, født 1874 i Christiania.

En av årsakene til at jeg har oppsporet så få av de savnede barna, kan være at de har blitt gitt nye navn. På slutten av 1800-tallet var navnebruken lite konsekvent og det gjorde det enklere å få en ny identitet og på den måten forsvinne.⁴⁶ Noen av pleie- eller fosterbarna var dessuten kun oppgitt ved fornavn i folketellingen, og i Torstensens tabell er barna kun oppgitt med fornavn, og der er derfor flere potensielle etternavn barnet kan ha hatt. I tillegg må vi gå ut ifra at barna har blitt satt bort til andre områder enn Christiania, Aker og Akershus. Hvis vi i tillegg tar hensyn til Det Statistiske Centralbureaus statistikk over dødsfall hos uektefødte barn, kan vi se for oss at 28,7 prosent av barna døde i løpet av det første leveåret, noe som tilsvarer omtrent 37 av de 130 barna.

7.0 Konklusjon

Å få barn utenfor ekteskap var en prøvelse svært mange kvinner gikk i møte i Fødselsstiftelsens lokaler på 1800-tallet. I et samfunn som hindret mer enn tilrettela for familieliv og ga veldig få muligheter til å beholde eller skaffe seg jobb for å livnære seg og barnet, er det ikke rart at suksessraten for at barn og mor kunne spores tilbake til samme sted 7-19 måneder etter barnefødsel er lav, om man i det heletatt kan kalle det en «suksess». Både mor og barn ble ansett som en samfunnsbyrde fordi de uektefødte barna hadde stor sannsynlighet for å være mer avhengig av kommunal støtte i fremtiden enn de ektefødte.⁴⁷ Ut ifra gjeldende forhold i samtiden og Fattigvesenets støttebestemmelser, hersker det ingen tvil om at kvinner som fødte uekte barn sto ovenfor en vanskelig situasjon. Resultatet av dette ble ofte en vanskelig og usikker framtid for både dem og deres barn.

⁴⁶ Torstenssen 1985 s. 111

⁴⁷ Det Statistiske Centralbureau 1889 s. 197

Litteratur:

- Abrahamsen, Jørgen *En undersøkelse av arbeidernes boliger på Sagene i første halvdel av 1890-årene*. 2014 <http://blogg.oslobyarkiv.no/wp-content/uploads/2016/02/Jørgen-Abrahamsen-En-undersøkelse-av-arbeidernes-boliger-på-Sagene-i-første-halvdel-av-1890-årene.pdf> [Lastet ned 01.05.16]
- Alfsen, Cecilie G. Hernæs, Lotte *Døde spedbarn og ugifte kvinner – fra rettsmedisinske erklæringer 1910-12* Tidsskrift for den norske legeforening nr 23-24, 2013; 133: 2493-7 <http://tidsskriftet.no/article/3112279/> [Lastet ned 25.02.16]
- Det Statistiske Centralbureau 1889 «*Om uægte fødte børn*» https://www.ssb.no/a/histstat/sm/sm_1889.pdf#page=203 [Lastet ned 28.04.16]
- Det Statistiske Centralbureau, Kristiania 1907 Aschehoug & Co *Socialstatistik V, om Børn fødte udenfor Ægteskab* https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_037.pdf [Lastet ned 28.04.16]
- Johansen, J.N.M *Historisk beretning om Rigshospitalet og Fødselsstiftelsen i Christiania* Fabritius Christiania 1865. [Lastet ned 25.02.16]
<http://www.nb.no/nbsok/nb/b169a01c44275f2b7c877d5d1f28538b?index=1#2>
- Melvold, Erik Oluf "Vi streiker, jenter" *Oslo patriot* Temahefte 39 Oslo: Oslo Kommune, byrådsavdelingen for barn og utdanning. Sist oppdatert 25.03.2002
<http://www.ude.oslo.no/Oslo-patriot/th39.html> [Lastet ned 11.03.16]
- Melvold, Erik Oluf "Tjenestepike" *Oslo patriot* Temahefte 37. Oslo: Oslo Kommune, byrådsavdelingen for barn og utdanning. Sist oppdatert 25.03.2002
<http://www.ude.oslo.no/Oslo-patriot/th37x.html>[Lastet ned 11.03.16]
- Myhre, Jan Eivind *Oslo bys historie, bd 3*. J. W. Cappelens Forlag A.S Oslo 1990
<http://www.nb.no/nbsok/nb/e347852b264b7ab6c80682e85672da48?index=8>
[25.02.16]
- Rodin, Nora *Kontoret for utsatte* 2014 <http://blogg.oslobyarkiv.no/wp-content/uploads/2016/02/Nora-Rodin-Kontoret-for-utsatte.pdf> [Lastet ned 29.03.16]
- Roll-Hansen, Hege *Verdige og uverdige. Fattigstatistikk mellom økonomi og moral* 2002
<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/fattigstatistikk-mellom-okonomi-og-moral> [Lastet ned 28.04.16]
- Norgeshistorie.no, Hilde Sandvik, «*Mor, far og alle barna*» 2015
<https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/hus-og-hjem/1304-mor-far-og-alle-barna.html> [Lastet ned 06.05.16]

Seip, Anne-Lise *Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Gyldendal Norsk Forlag Oslo/Gjøvik 1984
<http://www.nb.no/nbsok/nb/a71c148be2c2e0a2322fc598fb4f56e3?index=1#5>

Thingsrud, Leif *Kjærlighetens konsekvenser* u.å.
<https://www.oslo.kommune.no/OBA/Kjaerlighet/Artikler/thingsrud.asp>
[Lastet ned 02.02.16]

Torstensen, Heidi *Ugifte mødre og barnefedre i Kristiania på 1800-tallet. Forskninger i forbindelse med fødsel, forpleining og forsørgelse av barn født på Fødselsstiftelsen*. 1985 Universitetet i Oslo

Utrykte kilder:

Oslo Kommunearchiv, Fattigvesenets forhørsprotokoll no. 31, (hjemstavnsundersøkelser) 26/11 1889 – 30/6 1892 Barselbok

Digitaliserte kilder:

Det gamle digitalarkivet. Folketelling for Akershus 1875
<http://gda.arkivverket.no/cgi-win/WebMeta.exe?slag=vismeny&katnr=1&emnenr=4>